

УДК 811.111:81'25 Ірина Михайлицька, Катерина Шапочка,

Оксана Чуракова

(Миколаїв)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПЕРЕКЛАДУ ПОЕТИЧНОГО ТВОРУ

Метою даної статті є знайомство з основними підходами до перекладу поетичного твору.

Ключові слова: поетичний твір, підхід, передача значення, переклад.

This paper aims at laying groundwork for ways of conveying the meaning of poems.

Key words: poems, type, conveying the meaning, translation.

Мистецтво поетичного перекладу знаходиться у владі двох суперечливих тенденцій: з одного боку, перекладні вірші повинні справляти на читача безпосереднє емоційне враження, а з іншого, вони повинні вносити в літературу щось нове, збагачувати читачів невідомими до того часу поетичними образами, ритмами, строфами. У першому випадку вони покликані пристосувати чуже мистецтво до сприйняття вітчизняного читача, у другому – розкрити перед читачем різноманітність мистецтва, показати йому красу відмінних національних форм, історичних нашарувань, індивідуальних творчих систем. Як зазначає В. Левик, переклад повинен звучати як оригінальні вірші і це один з елементів точності чи вірності. Але через призму приймаючої мови повинні чітко відчуватись національний дух та національна форма оригіналу, а також індивідуальний стиль поета [6, с. 376].

Переклад належить до сфери генетичних контактів, оскільки підтримує зв'язки вітчизняної літератури з іншими літературами. Проте, художній переклад має двоїсту природу: з одного боку, він є продуктом міжлітературної комунікації, але водночас він багато в чому зумовлює і визначає її. Як зазначає Д. Дюришин, переклад виконує дві основні функції: інформативну (посередницьку) і творчу. Традиційно вважалося, що основною функцією перекладу є посередницька функція, оскільки теорія художнього перекладу не виходила за рамки національно-літературного процесу, або розуміла національно-літературний процес надто прагматично, а значить однобоко [1, с. 18]. До перекладу ставилися вимоги найадекватнішої передачі іншонаціональних цінностей, тотожності перекладу до оригіналу, існувала дилема перекладу “вірного і некрасивого” та “вільного і красивого”. Як прояв міжлітературного контакту його можна вважати прикладом “впливу”, або сприйняття.

Значною мірою на процес визначення важливості тексту впливає сам перекладач. Його вибір формують власні естетичні смаки та уподобання, загальний рівень освіти й ерудиції, інколи навіть особисте ставлення до автора оригіналу, який слід перекласти. Цілком виправдано Д. Дюришин, Ю. Лотман, М. Стріха, П. Топер та ін. пропонують розрізняти об'єктивні та суб'єктивні чинники, які визначають сприйняття оригінального твору перекладачем. Зокрема, як уважає останній, перекладач “не може абстрагуватися від суб'єктивного сприйняття перекладуваного ним твору, і його творча особистість неминує, поза його волею відіб'ється на перекладі. Якщо об'єктивні передумови визначаються передусім співвідношенням характеру твору та сучасних норм у

літературі, що його сприймає, то суб'єктивні виражаються у співвідношенні художнього смаку перекладача та ідейно-художніх особливостей оригіналу" [4, с. 127].

Індивідуальну манеру перекладача визначає, як правило, обраний метод перекладу. Поет В.Микушевич у статті "До питання про романтичний переклад" виокремлює в європейській літературі останніх двох століть три методи художнього перекладу: класицистичний, романтичний і реалістичний (об'єктивно-історичний) [7, с. 69]. В.Микушевич слушно зауважує, що твори перекладачів-класицистів важко віднести до перекладацького жанру, хоча вони і мають художню цінність (ілюстрацією може служити низка віршів К. Батюшкова).

Відповідно до норм "гарного смаку", продиктованих естетикою Малерба, Буало, Вольтера, класицисти прикрашали оригінал, підганяли його під задані зразки.

Представники романтичного перекладу цікавляться не стільки текстом оригіналу, скільки його потенційним контекстом. Вартість поетичного перекладу визначається "не близькістю до оригіналу, а до ідеалу. Перекладач-романтик змагається з автором і здобуває над ним перемогу, якщо йому вдається підійти до ідеалу ближче, ніж до нього підійшов автор.

Як зазначає В. Микушевич, і для класицистів, і для романтиків інтерпретація тексту (першотвору) цілком залежала від перекладацької настанови, без урахування якої порівняння перекладу з оригіналом – справа марна, непродуктивна. Реалістичний переклад, на відміну від названих двох типів перекладу, – це "естетика відповідностей в дії", "самопізнання художнього перекладу", здатність "правильно зважити й оцінити роль тексту в художньо-естетичній цілісності" [7, с. 50–51].

Перекладознавець Новаліс розподіляв переклади на граматичні, вільні (переклади-переробки) і міфотворчі. Граматичні – це переклади у звичайному розумінні терміна. Вони вимагають великої вченості та дискурсивних здібностей. Для перекладів-переробок, щоб вони були вдалим, потрібен високий поетичний хист, інакше вони легко підпадають під пародійність. Пальму першості Новаліс віддавав міфотворчим перекладам, вважаючи їх "перекладами в найвищому розумінні. Вони передають чисту ідеальну сутність індивідуального художнього твору. Вони передають нам не реальний твір, а його ідеал..." [8, с. 105].

Як зазначає О. Лященко, попри існування різних теорій, класифікацій поетичного перекладу, актуальною залишається бінарна пара вільний – точний переклад, що в різних перекладознавчих студіях, наукових інтерпретаціях набуває різних тлумачень та уточнюється [10, с. 112]. Стиль перекладу М.Лукаша традиційно визначають як бароковий, на протигагу "класичному" типу перекладу, зі сміливими творчими знахідками, що, однак, дозволяють радше передати "дух", а не синтаксичні або образні особливості оригінального твору [10, с. 112]. У свою чергу, С.Криньський – яскравий представник саме "класичного" типу перекладу, який намагається знайти компроміс між точною передачею змісту першотвору та синтаксичними вимогами цільової мови [10, с. 114].

Сьогочасна наука застосовує до перекладу системний підхід. Для здійснення цього перспективними видаються поняття "поетична модель" (В.Іванов) і "семантико-стилістична структура" (В.Коптілов). "Під поетичною моделлю тексту ми розуміємо його поетичне значення, і що не дорівнює значенню підрядника, бо до поетичної моделі входить не лише без-посередній зміст вірша, що до певної міри піддається прозаїчному переповіданню, але й модель структури вірша", – зазначає В. Іванов [2, с. 370]. Дослідник висуває вимогу обов'язкового збереження поетичної моделі: "...якщо в перекладі звичайного науково-технічного тексту повинно залишитися незмінним значення цього тексту, то в поетичному перекладі незмінною повинна бути поетична

модель (або поетичний сенс) вірша”. Стосовно іншого поняття, то семантико-стилістична структура “оперує не окремими словами, фразеологізмами, фонемами чи синтаксичними одиницями, а представляє текст у вигляді певної абстрактної моделі, яка закріплює його істотні особливості й ігнорує неістотні риси” [3, с. 116–117].

Існує ще багато різних підходів до перекладу поетичного твору.

Так, Л. Бархударов виділяє три способи перекладу: буквальний, вільний та еквівалентний.

Т. Левицька виділяє адекватний та інтерпретований переклад.

А. Федоров відмічає особливості адекватного перекладу.

Уважаємо цікавими класифікації підходів до перекладу поетичного твору, які позбавляють оцінку цільових текстів від суб’єктивності та смакової характеристики, запропоновані А. Перміновою та І. Корунцем. А. Пермінова пропонує перекодування і перестворення. Перекодування – це такий тип, чи метод, перекладу, коли його виконавець намагається передати якомога більше особливостей оригіналу, в тому числі й формального характеру (семантико-лексичне наповнення, стилістика, строфіка, метрика, рима тощо). При цьому зміна коду відбувається лише на рівні мови, тобто жіноча рима оригіналу передається жіночою римою перекладу, п’ятистопний ямб – так само п’ятистопним ямбом і т.д. Під час же перестворення перекладач намагається створити в приймаючій культурі не еквівалент, а скоріше аналог оригіналу, орієнтуючись, перш за все, на сприйняття твору читачем, його емоційне враження, задля чого проводить функціональну заміну формальних параметрів (наприклад, типові чекання читача від того чи іншого ритму), таким чином замінюючи код культури. І. Корунць виділяє підрядковий переклад. Учений вважає створення підрядкового перекладу є обов’язковою передумовою. Таким чином, підрядником є фактично кожен перший чорновий варіант перекладу. Підрядник найперше забезпечує повне відтворення змістового значення кожного рядка і кожної строфи оригіналу мовою перекладу.

Щоправда, якщо підрядник робиться для поета-перекладача, який не володіє мовою оригіналу, перекладач мусить указати особливості метрики цього вірша, а саме: компоненти зовнішньої та компоненти внутрішньої матриці (кількість складів у рядку, чоловічу/жіночу й вокалічну чи консонантну риму, характер римування – послідовне чи перехресне, кількість рядків у вірші).

Внутрішню матрицю поетичного твору складають компоненти, не видимі ззовні. А саме, зміст окремої строфи, яким визначається кількість рядків та рима; авторський набір різних стилістичних засобів – тропів; структурні особливості строфи; звукова структура поетичних рядків;(вірш може бути із мелодійним звучанням, може бути з співзвучністю приголосних звуків чи з неточним римуванням, неповною римою.); прагматичний підтекст, іншими словами – намір автора викликати у читача ті самі почуття – реакцію на зображену в творі подію, що й в оригіналі; авторські образи твору, на основі яких будується головна сюжетна колізія і розвиток теми.

Також можна зазначити, що І. Корунць розрізняє поетичні твори за типом римування (послідовний, перехресний та вибірковий) та розподіляє їх на класичні байкові (коли строфи взагалі не виділяються), ямбічні та сонети.

Новітньою класифікацією типів перекладу є спроба Ж. Мунена, зроблена з глибоким проникненням у проблеми перекладу. Перша група, що виділяється ним, – релігійні переклади – виділяється за ознакою змісту; друга група – художній переклад – за мовою; третя група – переклад віршів – виділяється за ознакою форми; четверта група – переклад дитячої літератури –

за орієнтацією на одержувача; п'ята група – переклади сценічних творів – за способом використання текстів; шоста група – переклад і кіно (переклад фільмів) – виділяється з погляду специфічних технічних умов і сьома група – технічний переклад – знов за ознакою змісту [10, с. 202].

Ці групи дають достатню основу для виділення різних видів текстів. Але для розумного виділення типів текстів ці групи представляються дуже неоднорідними і багато чисельними.

У поетичному творі всі елементи – фонетичні, лексичні, синтаксичні, метричні – тісно взаємопов'язані, знаходячись у певних відношеннях одне з одним. Головна особливість, яка відрізняє віршовану мову від прози, – це чітка ритмічність малюнка, яка легко сприймається. Перекладач віршів тому і стикається з завданням особливої важкості: він пов'язаний розміром, римою, кількістю складів та строф, тобто він повинен створити своєю мовою твір, який носії цієї мови сприйняли б як поетичний [5, с. 90].

ЛІТЕРАТУРА

1. Дюришин Д. Межлитературные формы художественного перевода // Проблемы особых межлитературных общностей / Д. Дюришин. – М.: Наука, 1993. – С. 18.
2. Иванов В. В. Лингвистические вопросы стихотворного перевода / В.В. Иванов // Труды Института точной механики и вычислительной техники. – Вып. 2. – 1961. – С. 369–395.
3. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу / В.В. Коптілов. – К.: Вища школа, Вид-во при Київському університеті, 2001. – 166с.
4. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу / І.В. Корунець. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 510 с.
5. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту / В.А. Кухаренко. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 261с.
6. Левик В.В. О точности и верности / В.В. Левик // Перевод – средство взаимного сближения народов. – М., 1987. – С. 376.
7. Микушевич В. К вопросу о романтическом переводе / В. Микушевич // Актуальные проблемы теории художественного перевода: в 2 т. – М., 1967. – Т. 1. – С. 69–79.
8. Москаленко М. Нариси з історії українського перекладу / М. Москаленко // Всесвіт. – 2006. – №1–2. – С. 172–190.
9. Пермінова А.О. Перекодування при поетичному перекладі (на прикладі 19-го та 12-го сонета У. Шекспіра) / А.О. Пермінова // Матеріали V Всеукраїнської наукової конференції “Каразінські читання: Людина, мова, комунікація”. – Харків: Вид-во ХНУ, 2005. – С. 144–145.
10. Райс К. Классификация текстов и методы перевода / К. Райс // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М.: Наука, 1978. – С. 202–228.